

ZADNJA IZMENA

Graham Swift

Seraj

V Istanbulu so grobnice, porisane s kaligrafskimi motivi, v katerih mrtvi sultan počiva med drobnimi katafalki svojih mlajših bratov, ki jih je moral po običaju ob zasedbi prestola ubiti. Lepota izgubi svoj čar, če jo postaviš ob bok surovosti. Na tleh palače Topkapı turisti občudujejo turkizne ploščice harema in kioske sultanov in mislijo na dekleta s šerbeti,

turbani, blazinami in fontanami. "Torej so bile tukaj kar zaprte?" vpraša moja žena. V turističnem vodniku preberem: "Čeprav so teoretično sultani imeli moč v haremu, so jim te ženske konec šestnajstega stoletja učinkovito zavladele."

Hladno je. Mrzel veter vleče z Bosporja. Na potovanje sva prišla pozno marca; pričakovala sva sonce in blago vročino, naletela pa na jasne dni, podkrepljene z nevihtami in točami. Kadar v Istanbulu dežuje, se ozke ulice pod bazarjem spremenijo v deroče hudournike, skozi katere je nemogoče hoditi; kjer pričakuješ, da boš med naplavinami s tržnice, mrtvimi podganami in napihnjenimi psi zagledal izprana trupla stoletij. Bazar je labirint z zgodovino pekla. Pravijo, da so ljudje vstopili, vendar niso nikoli prišli na površje.

Iz Topkapija je obzorje mesta, podobno nizu prevrnjenih ščitov in kopij, videti neresnično. Turisti mrmrajo in hodijo mimo. Turbani in vodnjaki, dvorišča menihov, Paviljon svetega ogrinjala. Podobe iz Arabskih noči. Potem, kot da bi se spotaknili ob kraj zločina, v steklenem zaboju v muzeju oblek odkrijete poškopljen kaftan, v katerem je bil ubit sultan Oman II. Izdelan je s križnimi vbodi od ramen do bokov. Tanka lanena tkanina bi bila lahko truplo samo. Preprosta, halji podobna bela obleka, krvni madeži kot rjave packe na gazi odstranjenega obliža te za trenutek zaslepijo, da tam leži tvoja halja, ki si jo posodil komu drugemu, in so ga pomotoma ubili namesto tebe.

Odidemo proti Modri mošeji, skozi kraljevska vrata, mimo rabljeve fontane. Mesto spomenikov in umorov, v katerem je krutost prezrta. Na ulicah poleg bazarja pohabljeni podrsavajo na usnjenih opankah; turisti jih opazijo, stanovalci ne. Mesto obleganj, masakra in veličastja. Ko je leta 1453 mesto zavzel Mehmed Osvajalec, ga je po običaju predal svojim možem; tri dni ropanja in klanja, potem je začel graditi nove spomenike. To piše v turističnih vodnikih. Angleško govoreči vodniki, ki ne uporabljajo njihovega jezika, govorijo o teh stvareh, kot da se nikoli ne bi bile zgodile. V topkapijskem muzeju so Mehmedove miniaturre. Bled moški z gladko kožo, patron umetnosti, s čutnim pogledom in pretanjenimi obrvmi, ki k nosnicam drži rožo ...

Potem ko sem ženi pri kosilu v restavraciji razlagal o tem, kako je Mehmed prezidal mesto, sva zavila za vogal in zagledala taksi – enega tistih kovinsko zelenih taksijev s črnimi in rumenimi šahovnicami ob strani, ki krožijo po Istanbulu kot turkizni morski psi – ki je s skoraj namerno nemarnostjo zapeljal čez noge možu, ki je porival cizo po robniku pločnika. Rahlo škripanje; moški je padel, noge so se mu čudno zvile in obleka raztrgala, in ni več vstal. Takšne stvari se na počitnicah ne bi smele zgoditi. Dogajajo se doma – ljudje se zberejo okrog in buljijo – in na to se navadiš, ker veš, da so takšne stvari del vsakdanjega življenja. Na počitnicah pa hočeš uiti vsakdanjiku.

Vendar nas ni presenetila nesreča, temveč odziv vpletenih strank. Poškodovani mož je gledal, kot da bi bil on kriv za poškodbo. Taksist je ostal v avtu, kot da bi mu pot namenoma zaprli. Ljudje so stopili na pločnik in žlobudrali, toda zdelo se je, da govorijo o čem drugem. Policist je prišel s prometnega otoka. Imel je temna očala in koničasto kapo. Taksist je stopil iz avta. Otopelo sta govorila drug z drugim in zdelo se je, kot da sta se odločila, da bosta zanemarila moža na cesti. Pod temnimi očali so se policistu ustnice premikale rahlo, skorajda z nasmeškom, kot da bi vonjale rožo. Šli smo naprej okoli vogala. Čeprav sem vedel, da žena ne bo razumela šale, sem ji rekel: "Ni čudno, da je toliko pohabljenecv."

Najin hotel je v novem delu Istanbula, poleg Hiltona in nasproti Bosporja, čez katerega gre na novo zgrajen most. Če stojiš na balkonu, lahko gledaš iz Evrope v Azijo. Uskudar, na drugi strani, povezujemo s Florence Nightingale. Malo je mest na svetu, kjer lebde na enem kontinentu čez ozek tok vode strmiš na drugega.

Zaželela sva si nekaj bolj eksotičnega. Nič več alpskih koč in španskih vil. Potrebovala sva nove počitnice, toda drugačne. To potrebo sva imela osem let in bila je potreba, ki sva si jo lahko privoščila. Čutila sva, da sva v preteklosti dovolj trpela in zato potrebujeva trajno okrevanje. Toda to je čez nekaj časa začelo pomeniti, da tudi najinim počitnicam manjka novosti; tako sva začela iskati nekaj bolj eksotičnega. Pomislila sva na Vzhod. Predstavljala sva si pokrajino minaretov in kupol iz Arabskih noči. Vseeno sem ženo opozoril na politično negotovost Srednjega vzhoda. Za

te stvari je občutljiva, celo za najmanjši namig na nevarnost. V Londonu eksplodirajo bombe v Hiltonu in restavracijah v Mayfairu. Ker je pretrpela eno nesrečo, misli, da ji mora biti prizaneseno z vsemi drugimi, pričakuje pa, da jo bom vodil mimo nevarnosti.

"Turčija torej, Istanbul," je rekla (prospekti so ležali na mizi, skupaj s fotografijami Modre mošeje), "to ni Srednji Vzhod." Pripomnil sem (malce v šali – tako se ženi posmehujem in ona to ceni, ker to pomeni, da z njo ne ravnam kot s krhko osebo), da tudi Turki povzročajo težave; zavzeli so Ciper.

"Se ne spomniš Hamiltonove vile? Še vedno ne vedo, kaj je ostalo od nje."

"Saj ne greva na Ciper," je rekla. In potem ko je gledala v prospekte (kot da bi preskušala svojo drznost in prepoznavala njene meje), dodala: "Poleg tega je Istanbul v Evropi."

Moja žena je lepa. Ima gladko, čisto kožo, tanke, nenavadno izrazite obrvi in vitko postavo. Mislim, da sem se zato hotel poročiti z njo, toda čeprav so se te reči v osmih letih dobro ohranile, so izgubile svojo moč. Najbolje ji pristojijo zelo temne ali zelo blede barve. Izbirčna je glede parfumov in zavzeto skrbi za najin vrt v Surreyju.

Zdaj leži na postelji najine hotelske sobe v Istanbulu, iz katere lahko vidiš Azijo, in joče. Joče, ker jo je, ko sem zunaj v jutranji svetlobi Bosporja fotografiral, nekdo nadlegoval; nekaj je bilo med njo in enim izmed hotelskih portirjev.

Sedim zraven nje. Ne vem natanko, kaj se je zgodilo; težko je izluščiti podrobnosti, medtem ko joče. Kakor koli že, pomislim, da je začela jokati, šele ko sem jo vprašal, kaj je narobe. Ko sem vstopil v sobo, ni jokala, samo sedela je bolj mirna in blede kot po navadi. Videti je bilo, da nekaj zadržuje v sebi.

"Morava poklicati direktorja," rečem in vstanem, "ali celo policijo." To rečem osorno, morda celo malo brezsrdno; delno zato, ker se mi zdi, da moja žena dramatizira, pretirava (vse odkar sva videla nesrečo, je muhasta in razdražljiva; morda napihuje majhno stvar, napako, nič); delno zato, ker vem, da se, če bi šla z mano fotografirat in ne bi ostala sama, to ne bi zgodilo; delno pa tudi zato, ker bi rad, da medtem, ko jo gledam in

omenim policijo, pomisli na policista s temnimi očali in napol nasmejanimi ustnicami in na moža na cesti s skrivljenimi nogami. Njen prizadeti pogled mi pove, da je tako. To mi vrne bolečino, ki sem jo povzročil. Toda to sem iskal.

"Ne," pravi, strese z glavo, še vedno ihti. Vidim, da je moja pripomba ne pomiri. Morda pa se je nekaj zgodilo. S svojim pogledom bi me rada obtožila, da sem hladen in občutljiv in da bi se rad zadevi izognil, da me njena stiska ne gane.

"Saj mi nočeš povedati, kaj točno se je zgodilo," rečem, kot da me obtožuje po krivici.

Seže po papirnatem robčku in si počasi obriše nos. Kadar se moja žena smeje ali joče, postanejo njene obrvi podobne majhnim valovom. Ko je njen obraz zakopan v robček, pogledam skozi okno. Na obzorju na azijski strani vidim mošejo, njene minarete kot tanke stebre. V jutranji svetlobi je videti kot privid. Poskušam se spomniti njenega imena iz turističnega vodnika, vendar ne gre. Pogledam svojo ženo. Odmaknila je robček z oči. Postane mi jasno, da mi mirno lahko očita nemarnost. Ta občutek, da sem neusmiljen ob trpljenju svoje žene, kot da bi jo krivil za to, kar se je zgodilo, da bi se mi krivda vrnila in bi se ona počutila upravičeno do trpljenja, mi je znan. To je edini način, da se začneva odkrito pogovarjati.

Pripravlja se, da mi bo povedala, kaj se je zgodilo. V rokah mečka robček. Postane mi jasno, da sem se obnašal, kot da se nič ni zgodilo.

Ko sem se poročil s svojo ženo, sem ravno dobil zelo iskano delovno mesto. Sem svetovalni oblikovalec. Imel sem vse, in mislil sem, da sem zaljubljen. Da bi si to tudi dokazal, sem imel šest mesecev po poroki afero z dekletom, ki ga nisem ljubil. Ljubila sva se po hotelih. Na Zahodu ni haremov. Morda je moja žena zvedela ali uganila, kaj se dogaja, čeprav tega ni z ničimer pokazala, sam pa tudi nisem ničesar izdal. Sprašujem se, ali je to, da kdo ne ve, da se je kaj zgodilo, isto, kot da se ne bi nič zgodilo. Moja afera nikakor ni vplivala na srečo mojega zakona. Žena je zanosila. Bil sem vesel. Prenehal sem se videvati z dekletom. Nekaj mesecev potem pa je splavila. Ni le izgubila otroka, tudi nikoli več jih ne bo mogla imeti.

Za splav sem krivil njo. Mislil sem, skoraj brez razloga, da je moje obsojanje ekstremno in nepravilno sredstvo maščevanja. Toda tako se je zdelo samo na površju. V resnici pa sem ženo krivil, ker sem vedel, da je, ker se je trpinčila brez razloga, hotela biti kriva. To razumem. Ženo sem krivil, ker sem se sam čutil krivega za to, kar se je zgodilo, in če sem po krivem obsojal svojo ženo, nepravilno, je potem ona lahko obsojala mene in počutil sem se krivega, kakor bi se tudi vi, če bi bili krivi. Čutil sem, da me bo, če jo bom obsojal in prizadeval, potem ko je že prizadeta, zapekla vest, tako da bom naredil natanko to, kar je potrebno v takih okoliščinah – da jo bom ljubil. V tistem trenutku mi je postalo jasno, da so obrvi moje žene enako privlačne kot arabska kaligrafija. Resnica je bila, da je najina nesreča prizadela oba, ko sva drug drugega prizadevala in tlačila bolečino, sva drug drugega samo ščitila. Torej sem ženo obsojal zato, da bi naredil mejo med nama. Moški želijo vladati ženskam, da bi jim lahko dovolili, da bi jim to moč odvzele.

To se je zgodilo pred sedmimi leti. Ne vem, ali so te reakcije sploh kdaj ponehale. Ker nisva mogla imeti otrok, sva morala to nadomestiti drugače. Začela sva hoditi na redna in draga potovanja. Ko sva jih načrtovala, sva si, da bi se prepričala, govorila, da potrebujeva oddih in morava stran. Veliko sva hodila ven, v restavracije, na koncerte, v kino in gledališče. Bila sva nora na umetnost. Obiskala sva vse, kar je bilo novo, toda redkokdaj sva se pogovarjala o tem, na primer o igri, ki sva jo gledala. Ker nisva imela otrok, sva si to lahko privoščila; odkar je napredovala moja kariera, je posel prinesel tudi več denarja.

To je postala najina zgodba: najina izguba in njena odškodnina. Čutila sva, da to počneva upravičeno. Posledica je bila, da sva bila ravnodušna drug do drugega. Dolgo časa se nisva ljubila, še posebno v tistih tednih, preden sva odšla na potovanje, kadar pa sva se, je bilo tako, kot da se ne bi. Ležala sva na postelji, blizu, toda brez dotikanja, kot dve celini, vsaka s svojo lastno tradicijo in zgodovino, med katerima ni mostu. Drug drugemu sva obrnila hrbte, kot da bi, skrivajoč bodalo v rokah, čakala na svoj trenutek. Toda da bi se zgodil sunek z bodalom, se mora najprej ustaviti zgodovina, vrzel med celinama mora biti premoščena. Tako sva torej ležala, čisto negibno. Toda edini sunek, edina rana, ki bi jo kateri od naju zadal, je

bila, ko se je kdo od naju obrnil in se drugega dotaknil s prazno, nežno roko, kot da bi rekel: "Vidiš, saj nimam bodala."

Zdelo se je, kot da bi na počitnice odšla zato, da bi se ljubila in spodbudila strast (morda sem, dolgo preden sva zares odpotovala tja, in čeprav je mlečno telo moje žene ležalo poleg mene, sanjaril o čutnem, nenaseljenem Vzhodu). Toda čeprav so najine počitnice redkokdaj imele takšen učinek in so bile kvečjemu nekakšno pretvarjanje, si tega nisva priznala. Nisva bila kot resnični ljudje. Bila sva kot lika v detektivki. Skrivnost, ki sva jo morala razrešiti, je bila, kdo je ubil najinega otroka. Toda kakor hitro je bil morilec odkrit, je ubil svojega najditelja. Tako sva se vedno izognila odkritju. Toda zgodba se je morala nadaljevati. In kot vsaka druga zgodba nama je prihranila bolečino in dolgčas.

"Fant je bil, portir. Saj veš, tisti, ki dela v tem nadstropju."

Žena je prenehala jokati. Leži na postelji. Na sebi ima temno obleko; njene noge so mlečnate. Vem, o kom govori, napol sem uganil, še preden je spregovorila. Videl sem ga, kako je v belem suknjiču pobiral perilo in opravljal svoje delo na hodniku: eden tistih okrogloličnih, kratkolasih, skoraj melanholičnih mladih Turkov, kakršnih v Istanbulu kar mrgoli in ki so videti, kot da so pravkar prišli iz vojske ali pa da bodo v kratkem vpoklicani.

"Potrkal je in vstopil. Prišel je popraviti grelec. Saj veš, pritoževala sva se, da je ponoči hladno. Imel je orodje. Šla sem na balkon. Ko je končal, je nekaj zaklical in prišla sem nazaj. Potem je stopil k meni – in se me dotaknil."

"Dotaknil? Kaj misliš s tem – dotaknil?" Vem, da ženi ni všeč moj preiskovalni ton. Sprašujem se, ali se sprašuje, ali kakor koli sumim v njeno obnašanje.

"Ah, saj veš," pravi jezno.

"Ne. Pomembno je, da vem natančno, kaj se je zgodilo, če že ..."

"Če kaj?"

Pogleda me, njene obrvi izražajo neodločnost.

Spet spoznam, da zahtevam obrazložitev, v resnici pa nočem vedeti, kaj se je zgodilo, ali pa sprejeti njene zgodbe. Ali se je, na primer, Turek sploh dotaknil moje žene; ali je šlo, če se je je dotaknil, samo za dotik ali pa jo je nekako res užalil; ali se je moja žena izmikala, upirala ali njegovo

zbliževanje celo spodbujala. Vse se zdi mogoče. Toda tega nočem vedeti. Tudi sam opazim, da mi žena noče povedati cele zgodbe ali tega, kaj se je v resnici zgodilo. Jasno mi je, da si že osem let, noč za nočjo, govoriva zgodbo najine ljubezni.

"Torej?" vztrajam.

Moja žena sede na posteljo. Eno roko drži zaprto na vratu. Tako se zdi, da se sramežljivo drži za ovratnik, čeprav ne nosi srajce in je njen vrat gol. Začelo se je takrat, ko je izgubila najinega otroka. Tako pokaže, da ima nekatere nedotakljive točke, ki jih ne smeš zlorabiti. Vstane in se sprehodi po sobi. Zdi se presunjena in izogiba se pogledu skozi okno.

"Najbrž je še vedno tam, skrit na hodniku," pravi, kot da bi jo oblegali.

Pogleda me pričakujoče, toda previdno. Ne zanimajo je dejstva, temveč posledice. Moral bi biti jezen na Turka ali pa bi ona morala biti jezna name, ker nisem jezen nanj. V resnici pa je tako, da poskuša razjeziti drug drugega. S tem pripetljajem pokaževa, da sva izgubila potrpljenje drug z drugim.

"Potem morava poklicati direktorja," ponovim.

Njen izraz postane zaničljiv, kot da bi me obsojala, da se izogibam bistvu.

"Saj veš, kaj se bo zgodilo, če poveva direktorju," pravi, "nasmehnil se bo in skomignil z rameni."

To se mi nekako zdi čisto verjetno in zato se hočem kruto ponorčevati. Direktor je okoren, plešast mož, z modernimi manšetnimi gumbi in dolgim, kljukastim nosom s čutnimi nosnicami. Kadar koli so nama organizirali potovanje, ki je šlo po zlu, ali pa so nama dali informacijo, ki se je izkazala za napačno, se je pritožbam samo posmehnil in skomignil z rameni. Tujim gostom se predstavlja kot Mehmed, toda to ne pove nič, ker je vsak drugi Turek Mehmed ali Ahmet. Imam njegovo sliko, kako posluša sveže pritožbe in dviguje roke, z odprtimi dlanmi, kot da bi hotel pokazati, da ne skriva bodala.

Moja žena strmi vame. Čutim, da me ima v moči. Vem, da ima prav; da to ni stvar uradnikov. Pogledam skozi okno. Nad Bosporjem se izza sajastih oblakov, ki prinašajo dež, svetlika sonce. Spomnim se, kaj o arabskih nočeh piše v turističnem vodniku. Moral bi iti ven in ubiti tega Turka, ki se skriva za laneno kredenco.

"To je direktorjeva odgovornost," pravim.

Ko to izrečem, sunkovito trzne z glavo.

"Nima smisla klicati direktorja," reče.

Obrnem se stran od okna.

"Torej se ni nič zgodilo?"

Pogleda me, kot da bi jo užalil.

Oba hodiva po sobi. Objame se z rokami, kot da bi jo zeblo. Nebo zunaj je zelo temno. Zdi se, kot da bi vstopila v labirint.

"Hočem stran," pravi in prekriža roke z dlanmi na ramenih. "To mesto" – pokaže proti oknu – "rada bi šla domov."

V ugašajoči svetlobi se njena koža zdi tanka in svetleča.

Poskušam jo presoditi. Nekako se bojim, da je v nevarnosti. Prav, če se počutiš tako slabo, si mislim. Rečem pa, s skoraj namerno brezbriznostjo: "To bi pokvarilo počitnice, kajne?"

V resnici pa si mislim, da bi žena morala oditi, jaz pa ostati, v tem neresničnem svetu, kjer bi, če bi imel pravo bodalo, to uporabil na sebi.

"Šla bova, če se počutiš tako slabo," rečem.

Zunaj se je ulilo kot iz škafa.

"Vesel sem, da sem posnel te fotografije," pravim. Stopim k oknu, kjer sem na polici pustil turistični vodnik. Zavesa dežja zastre Azijo pred Evropo. Počutim se krivega, da dežuje. Iz vodnika preberem mesta, ki jih še nisva obiskala. Sama eksotična imena. Pod okensko polico čutim radiator. Dosti toplejši je.

Žena sede na posteljo. Nagne se naprej, da ji lasje prekrijejo obraz. Drži se za trebuh kot kdo, ki je bil ranjen.

Istanbul je najbolje zapustiti z ladjo. Tako se lahko nagneš čez krmo in opazuješ čudovito obzorje, kako se počasi oddaljuje in postaja skoraj dvodimenzionalno. Privid Arabskih noči, ki se, ko se mu približate, spremeni v labirint. Lesketa se pod azijskim soncem, obliva ga evropsko. Iz zraka je pogled iz turškega boeinga, potem ko si moral odpovedati svoj let in nanagloma rezervirati drugega, manj fantastičen, a še vedno osupljiv. Pogledam skozi okence. Nekako sem zaljubljen v to prelepo mesto, v katerem se ne počutiš varnega. Moja žena ne gleda ven; začela je listati revijo. Na sebi ima kostim blede barve. Drugi ljudje na letalu jo pogledujejo.

Vse zgodbe, tako tudi ta, so povedane, ko gledaš nazaj na boleča mesta, ki so postala silhuete, ali ko gledaš naprej, še preden prispeš, na svetleče se fasade, ki morajo šele razkriti svoje vbode, roke v hotelskih spalnicah. Kupujejo milostni odlog ali podaljšanje izvršitve sodbe, razdalje. London se je iz zraka zdel vabljiv, razširjen pod čistim spomladanskim soncem; in lahko je bilo razumeti užitke turistov v hotelih v Mayfairu, ki so zjutraj hodili naokrog s svojimi fotoaparati in turističnimi vodniki, mimo spomenikov in kipov, pod platanami, da bi videli vojake pred palačo. Včasih si želiš, da bi trenutek iz zgodbe trajal in trajal, da bi bilo ravnovesje med odhodi in prihodi večno. Tako ti ni treba preiti na drugo celino, ni ti treba vedeti, kaj se je v resnici zgodilo, ni se ti treba srečati s čakajočim bodalom.

Prevedla **Katja Šulc**

Leta 1949 v Londonu rojeni pisatelj **Graham Swift** je za svoje zadnje delo, roman *Last Orders*, prejel Bookerjevo nagrado za leto 1996. Najpomembnejšo britansko književno nagrado mu je prinesel roman o "zadnji rundi", želji preminulega londonskega mesarja, naj njegov pepel stresejo v morje, ki, kakor knjigo v branje pospremlja založniška označba, "pod povrhnjico poročila o bizarnem dnevu pripoveduje zgodbo o kompleksnosti in pogumu običajnega življenja". Pred izidom te knjige je veliko zanimanja in nagrad požel roman *Waterland* (1983), Swift pa je objavil še štiri druge, knjigo kratke proze *Learning to Swim* (1982), iz katere je zgodba Seraj, in skupaj z Davidom Profumom uredil knjigo *The Magic Wheel*, antologijo ribištva v književnosti. Swiftovo pisanje je prevedeno v več kot dvajset jezikov.